

Tårarnas dal

Övergången måste bli smärtsam, skriver Timothy Garton Ash

JAG RINGDE upp Jacel Kuron, dissidentveteran som nu är Polens arbetsmarknads- och socialminister. En kvinna svarade. "Skulle jag kunna få tala med panminister Kuron, tack?" "Men detta är censurbyrå," svarade kvinnan avigt (numren skiljer sig bara med en siffra). "Jag trodde att censuren hade avskaffats?" "Ja, det har den, men våra kontrakt löper juli ut, så vi är fortfarande här." "I så fall önskar jag er en behaglig överksamhet?" "Tack, och jag önskar er allt väl." Hon lät charmerande.

Förr kunde man enas mot den gemensamme förtryckaren. Men vad händer när man plötsligt förlorat den fiende som höll oppositionen samman? Timothy Garton Ash, en av världens främsta kännare av Centraleuropa, skildrar vad som händer när gamla dissidenter och upprorsledare beträder rollen som de nya kungarna.

ga strukturer och mellaninstitutioner, sådant som fortfarande existerade under diktatorerna i Spanien, Grekland eller Latinamerika, förstördes i Östeuropa och i än högre grad i Sovjetunionen. I den mening en distinktionen totalitär— auktoritär fortfarande ha en viss giltighet.

Ett ryskt skämt om övergången från kommunismen formulerar poängen bättre än varje lärd utredning: Vi vet att du kan förvandla ett akvarium till fisksoppa; frågan är nu, kan du förvandla fisksoppa till ett akvarium?

I östra Centraleuropa är saker och ting inte riktigt så hopplösa. Där har man någonting som mer liknar gulasch än fisksoppa. (Efter gulaschkommunism kommer den postkommunistiska gulaschen.) Där finns stora stycken av civilt samhälle som simmar omkring som kött i gulaschen: privata jordbruk, kyrkor, universitet och mindre entreprenörer. Men det är fortfarande långt ifrån det vanliga köttet och grönsakerna i utvecklade västeuropeiska samhällen, med relativt sammanhållna intresseblock och traditioner, som finner politiska uttryck i ett begränsat antal nagonlunda beständiga politiska partier.

absoluta filosofiska och moraliska värden, där rätt står mot fel, kärlek mot hat, sanning mot falskhet. Mot kommunismen, som ett monopol-system av organiserad lögn, satte man det antipolitiska programmet att "leva sant".

Vi förväntar oss mycket av politiker i en väl fungerande parlamentarisk demokrati. Men dit hör inte att "leva sant". I själva verket kan demokratisk politik snarare beskrivas som ett "verkande i halvsanning". Parlamentarisk demokrati är i sin kärna ett system av begränsad polemisk lögnaktighet, där varje parti försöker framställa en del av sanningen som om den vore helheten.

Delvis av taktiska eller strategiska skäl, men också av intellektuella och känslomässiga, finns det en ovilja att lämna det antipolitiska språket till förmån för ett uttalat politiskt. I stället förekommer på alla sidor en tendens till maniska överdrifter. Efter att ha förlorat kommunismen som djävul, säger Adam Michnik, upptäcker vi djävulen i varandra.

UPPENBARLIGEN framträder nu nya politiska skilje-linjer. Men hur skall man beskriva dem? Kanske måste en förståelse börja med insikten om att vad kommunismen har lämnat bakom sig är en enorm röra, ett mischmasch, en kakofoni av intressen, attityder, åsikter, ideal och traditioner: en *Miazga*.

Det system som räddade under kommunismens slutfas kanske inte kvalificerar för beteckningen "totalitarism", men utan tvekan var det post-totalitärt. Många inslag i det civila samhället, sådant som en grundläggande äganderätt, rättsli-

TREDJE SIDAN

re. Man ser den ofta nu, på avstånd, i TV-rutan. Spelar han bara en roll? Det ligger en ironi i detta. Mot vad kämpade de? Om inte mot dubbellivet, mot splittringen mellan privat och offentligt, mot den dagliga dosen av samhällelig följsamhet och förljugenhet som på ett avgörande sätt bidrog till att behålla det gamla systemet. Ändå är de nu själva dömda att leva ett slags dubbelliv.

ALLA HAR svårt att försona sig med förlusten av den gemensamma fienden. Den enda och stora konflikten har nu ersatts av många små konflikter. Hur mycket man än förnufts-mässigt inser att det inte finns någon pluralism utan konflikter, så upplevs ändå dessa konflikter som något abnormt och oroande. Ofta leder de till att gamla vänskapsband bryts, med sorg och bitterhet som följd.

Det råder brist, inte bara på former och procedurer för att reglera dessa konflikter, utan också på ett språk att uttrycka dem.

I Polen och Tjeckoslovakien kom de oppositionella medborgarrörelserna till makten med en retorik som hämtats från den demokratiska oppositionens antipolitiska språk, ett språk som präglas av

Den nye Havel. Dissidentröjan ersatt med presidentkostym och kortege med superpotenta BMW.

Foto: AFP

fullt; men kommer de att nå fram?

Jag tror att det är delvis vilseledande att beskriva problemet som en fråga om övergången från planekonomi till marknads-ekonomi verkligen kan lyckas. Ty även "framgång" kommer att bli smärtsam under inledningsfasen. Övergången är, som Ralf Dahrendorf har skrivit, *oundvikligen* en tårarnas dal.

Den omedelbara frågan är således: Vilken demokratisk politik kan tillhandahålla å ena sidan en tillräckligt stark, stabil och konsekvent regering för att hävda den nödvändiga hårdhet som krävs inom skattepolitiken, valutapolitiken och den ekonomiska politiken under ett antal år, samtidigt som den å andra sidan är tillräckligt flexibel och lyhörd för att lösa det oundvikliga folkliga missnöjet i parlamentariska, eller åtminstone rättsligt acceptabla kanaler och på så vis förhindra att de missnöjda tillgripes utoparlamentariska, olagliga och ytterst sett antidemokratiska metoder?

I Polen och Tjeckoslovakien pekar detta enligt somliga på nödvändigheten av en stark president-makt. Det är mycket svårt att se hur någon president, hur populär eller karismatisk han än må vara, ska kunna behålla det frivilliga samförståndet över en tillräckligt lång period för att dessa smärtsamma ekonomiska åtgärder ska få en chans att verka utan att man mobiliserar en nationalistisk yra mot en verklig eller påhittad fiende: en ny djävul som får ersätta den kommunistiska. En rysk? Tysk? Judisk? Rumänsk?

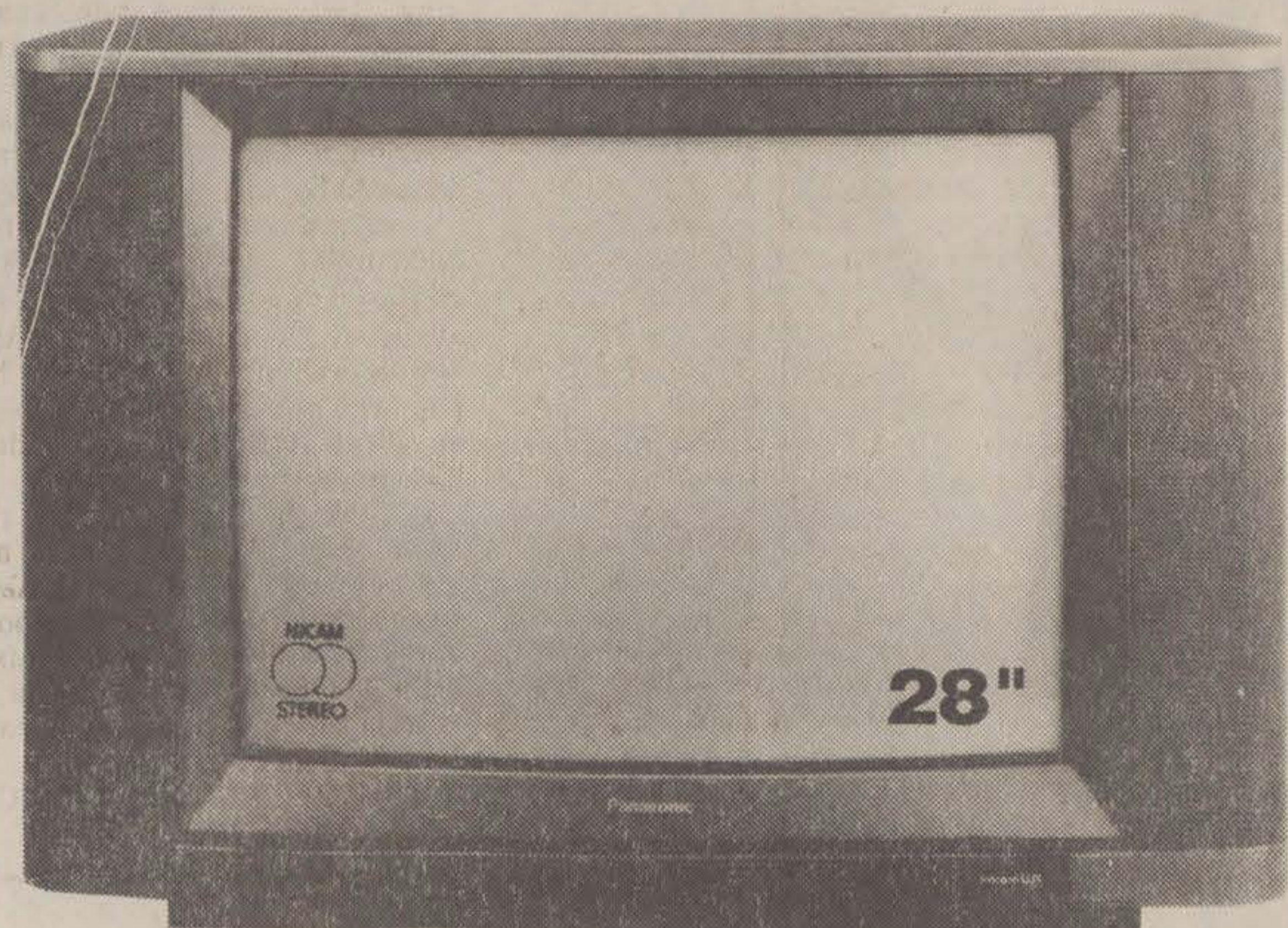
Men en sådan demokratisk och nationalistisk mobilisering skulle i sig själv undergräva den ekonomiska övergången, som på ett avgörande sätt är beroende av de västliga demokratiernas fortsatta goda vilja och aktiva engagemang.

TIMOTHY GARTON ASH

Övers. och redaktionell bearbetning Hans Rulin och Eva Ekselius

Detta är första delen av en längre essä om läget i östra Centraleuropa. Nästa del publiceras 26/9. Artikeln är här förkortad.

"Veckans Expert-klipp"

Panasonic färg-TV 28" Nicam-Stereo
Prism TX-28W1. NICAM-stereo ger ett kristallklart ljud. Super VHS-ingång. 4 högtalare. Datastyrd text-TV. Fjärrkontroll. "On Screen Display".

Pris **8.695:-**

Kendo VHS-video

VR-5415. En perfekt video som är mycket lätt att sköta genom fjärrkontrollen. Kvick-time-recording, 80 kanalers minne. Har kostat 4.000:-

Nu **2.995:-**

Utan extra kostnad
Vid köp av Panasonic J-35 bjuder vi på 5 st 3-timmars videokassetter. Värde 400:-

Kendo VHS-C videokamera
VK-5615. Autofokus. 6 x motorzoom. Elektronisk sökare med playback. High speed shutter 1/1000 sek. Har kostat Nu **5.995:-** 7000:-

Panasonic Video för PAL och NTSC

NV-J35. 4 tonhuvuden som ger oslagbar stillbild och reglerbar slowmotion. Möjlighet att spela upp amerikanska kassetter (NTSC). Audio dub. insert. Digital tracking. Fjärrkontroll med programpenna medföljer.

Pris **5.495:-**

- 1 års helförsäkring
- Allriskförsäkring
- Återköpsgaranti
- Riksgaranti
- Personlig service

- **Bandhagen:** Högdalen Centrum, 08-86 10 00
- **Stockholm:** Hornsgatan 132, 08-668 90 17
- **Stockholm:** Folkungagatan 138, 08-42 59 27
- **Farsta:** Farsta Centrum, 08-94 66 16
- **Haninge:** Haninge Centrum, 08-777 49 02

- **Huddinge:** Kungens Kurva, 08-710 00 30
- **Johanneshov:** Globen City, 08-600 21 10
- **Nacka:** Forum Nacka, 08-716 04 31
- **Norsborg:** Hallunda Centrum, 0753-798 00
- **Nynäshamn:** Gallenan Havel, 0752-132 48

- **Sollentuna:** Sollentuna Centrum, 08-35 80 00
- **Stockholm:** Drottninggatan 53, 08-24 93 20
- **Stockholm:** S:t Eriksgatan 31, 08-52 06 60
- **Stockholm:** Gallenan, 08-23 67 80
- **Stockholm:** Nybrogatan 30, 08-663 22 26

- **Sundbyberg:** Sturegatan 20, 08-28 50 65
- **Södertälje:** Storgatan 2, 0755-341 20
- **Tumba:** Tumba Köpcenter, 0753-686 00
- **Täby:** Arninge Centrum, 08-756 02 55
- **Uppsala:** Stora Torget 2, 018-11 11 80

- **Uppsala:** Vaksalagatan 30, 018-11 27 16
- **Vällingby:** Vällingby Centrum, 08-87 05 70
- **Visby:** Öster Väg 15, 0498-110 62

expert

Priserna gäller t o m 29 september -90.